

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КОЛОДІЙ ОЛЕКСІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 342.57

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерства внутрішніх справ України

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Петришин Олександр Віталійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри теорії і філософії права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений юрист України

Скрипнюк Олександр Васильович,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького,
заступник директора з наукової роботи

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Федоренко Владислав Леонідович,
Міністерство юстиції України,
директор Науково-дослідного центру судової
експертизи з питань інтелектуальної власності

доктор юридичних наук, професор

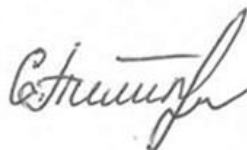
Васильченко Оксана Петрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри конституційного права
Інституту права

Захист відбудеться 24 вересня 2021 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 16 серпня 2021 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Практичний аспект актуальності обраної теми дисертаційного дослідження вбачається, насамперед, у тому, що розуміння Українським народом своєї сутності, свого політико-правового становища, у контексті усвідомлення власної правосуб'єктності, принципів, повноважень, гарантій, тобто певних елементів, що включаються до змісту конституційно-правового статусу на сучасному етапі розвитку та розбудови України як демократичної, соціальної та правової країни, є дуже важливим, доцільним та, для політичної, правової та інших систем будь-якої країни, системоутворюючим.

Теоретична актуальність теми дослідження стає зрозумілою, якщо звернути увагу на той беззаперечний, факт, що дана проблема, незважаючи на її фундаментальність, основоположність, наукову перспективність, недостатньо доктринально опрацьована вітчизняними науковцями. Це зумовлено багатьма детермінантами, з яких найбільш наочними є два чинники. По-перше, домінування у вітчизняній юридичній науці доктринальних підходів, за яких не визнавалось існування конституційно-правового статусу Українського народу загалом. Вважалось, що правовим статусом можуть наділятися виключно фізичні та юридичні особи. По-друге, українські вчені традиційно надавали перевагу дослідженню усталених інститутів, насамперед, безпосередньої демократії, що прямо регламентовані в Розділі III Конституції України, тобто виборам та референдумам.

Актуалізація вибору теми дослідження відбувається ще й тому, що для більш інтенсивного та якісного розвитку нашої країни, саме в аспекті удосконалення конституційно-правового статусу Українського народу, було запозичено позитивний досвід закордонних країн заради можливого його використання українськими державотворцями та правознавцями для подальшого суспільно-політичного розвитку.

Водночас, обґрунтовуючи актуальність теми дослідження, треба визнати, що наявні закордонні та вітчизняні наукові праці створюють певну наукову основу для підготовки цієї роботи. Наукову основу дисертаційного дослідження становлять праці таких відомих зарубіжних та вітчизняних науковців, як: Б.В. Бабін, Ю.Г. Барабаш, Г.О. Васілевич, О.П. Васильченко, В.Ф. Веніславський, Ю.В. Волошина, Є.О. Гіда, В.В. Джунь, Д.М. Демичев, О.В. Зайчук, Н.В. Заяць, Б.В. Калиновський, М.С. Кельман, К.І. Козлова, В.П. Колісник, О.Є. Кутафін, І.А. Куян, В.В. Лазарев, С.Л. Лисенков, Р.М. Максакова, О.Г. Мурашин, В.Ф. Нестерович, В.В. Носік, Н.М. Оніщенко, О.В. Петришин, В.Ф. Погорілко, В.О. Сєрьогін, О.Ф. Скаун, О.В. Скрипнюк, О.В. Совгіря, О.Д. Тихомиров, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, М.В. Цвік, Т.О. Чернеженко, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, Л.М. Шипілов, Н.Г. Шукліна, О.В. Щербанюк, О.І. Ющик, А.О. Янчук.

Методологічну основу конституційної теорії конституційно-правового статусу народів, а в цих межах Українського народу, становлять праці відомих учених класиків правознавства та конституційного права Г.В.Ф. Гегеля, М.С. Грушевського,

А. Дайсі, А. Есмєна, Є. Ерліха, І. Канта, Б.О. Кістяківського, В. Коркунова, Ш.Л. Монтеск'є, Л.Й. Петражицького, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Сарторі, В.Й. Старосольського, А. Токвіля та ін.

Однак монографічних, комплексних, узагальнюючих, системних дисертаційних досліджень, які б охоплювали всі аспекти зазначеної теми, не існує, що актуалізує дослідження конституційно-правового статусу Українського народу, адже відсутні відомості про захист дисертацій з даної проблеми вітчизняними правознавцями.

Зазначені обставини й зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275.

Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 травня 2017 р. (протокол № 15) та розглянуто й схвалено відділенням державно-правових наук і міжнародного права Національної академії правових наук України та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права (реєстр. № 120, 2017 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є з'ясування теоретичного матеріалу щодо конституційно-правового статусу Українського народу та обґрунтування положень, узагальнень, визначень, висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на його удосконалення.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких *задач*:

- проаналізувати стан наукового дослідження правового статусу народів та з'ясувати рівень осмислення конституційно-правового статусу Українського народу;
- виявити найбільш характерні способи регламентації правового статусу народів та встановити вітчизняні закономірності;
- використати найбільш ефективну методологію дослідження конституційно-правового статусу Українського народу;
- запропонувати власне поняття та елементи конституційно-правового статусу Українського народу;
- обґрунтувати сутність конституційно-правового статусу Українського народу шляхом з'ясування його функцій та обсягу;
- дослідити вітчизняні та міжнародні аспекти правосуб'єктності Українського народу;
- осмислити принципи конституційно-правового статусу Українського народу та запропонувати найбільш оптимальні з них;

- запропонувати власне розуміння установчих повноважень Українського народу, внести пропозиції стосовно їх удосконалення;
- довести існування організаційно-легітимаційних повноважень Українського народу, надати рекомендації стосовно їх нормативного закріплення;
- угрупувати існуючі та зазначити перспективні правотворчі повноваження Українського народу;
- з'ясувати сутність судових та контрольно-наглядових повноважень Українського народу, виявити останні тенденції їх розвитку;
- наголосити на значущості майнових повноважень Українського народу, внести пропозиції стосовно їх удосконалення;
- осмислити загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу, класифікувати їх, передбачити найбільш оптимальні шляхи їх правової регламентації;
- пізнати сутність спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу та запропонувати шляхи їх удосконалення.

Об'єктом дослідження є політичні, правові та інші інститути, відносини, процеси, що виникають, існують та розвиваються у зв'язку з політичним, соціальним, правовим, конституційно-правовим, конституційним статусом народу у світі та Україні.

Предметом дослідження є конституційно-правовий статус Українського народу.

Методи дослідження. Для пізнання конституційно-правового статусу Українського народу використано комплексний підхід, який передбачає поєднання низки: 1) **світоглядних засад:** суверенітету; верховенства народного суверенітету; первинності народного суверенітету; природності народного суверенітету; права народу на самовизначення тощо (усі структурні частини); 2) **філософських підходів:** *методологічного* – для опрацювання власної концепції, змісту, структури дослідження; *комплексного* – спільно з попереднім як основоположні для обрання та використання усіх інших підходів, принципів і методів (підрозділ 2.1); *культурологічного* – для дослідження статусу як культурного надбання, опрацювання його загальносоціальних культурних гарантій (підрозділи 2.2, 5.1); *антропологічного* – під час опрацювання сутності статусу (підрозділ 2.3); *феноменологічного* – у процесі елементного структурування статусу й, передусім, виокремлення, усвідомлення і тлумачення повноважень (підрозділи 2.2, 4.1–4.5); *аксіологічного (ціннісного)* – при розгляді сутності та принципів як елементів статусу (підрозділи 2.3, 3.2); *цивілізаційного* – для з'ясування та обґрунтування загальноцивілізаційної функції статусу (підрозділ 2.3); *системного (системно-структурного та системно-функціонального)* – під час розгляду статусу як явища, що складається з частин (елементів), зв'язки між якими утворюють відносно незмінну структуру та забезпечують його цілісність (зміст, підрозділ 2.2); *діяльнісного* – при опрацюванні загальносоціальних та спеціально-юридичних гарантій статусу (підрозділи 5.1, 5.2); 3) **методологічних принципів:** *науковості* – для осмислення поняття та структури елементів, що становлять статус (підрозділ 2.2); *історизму* – у процесі пізнання стану наукових досліджень

правового статусу народів (підрозділ 1.1); *усебічності* – як основа пізнання сутності, правосуб’єктності та принципів статусу (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2); *об’єктивності* – у процесі пізнання повноважень (підрозділи 4.1–4.5); *конкретності* – для проведення усебічного й детального аналізу стану наукових досліджень, регламентації правового статусу народів, опрацювання методології дослідження, поняття, елементів, сутності статусу (підрозділи 1.1–2.3); *плюралізму* – з метою забезпечення свободи пізнавального пошуку, можливості вільного вибору методології дослідження (підрозділ 2.1); 4) **загальнонаукових методів**: *діалектичного* – для всебічного вивчення статусу (зміст, підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 2.3, 4.1, 4.2, 4.5, 5.1); *метафізичного* – при обґрунтуванні існування конституційно-правового та фактичного статусу (підрозділ 2.2); *герменевтичного* – для опрацювання питання щодо стану наукового дослідження та регламентації статусу (підрозділи 1.1, 1.2); *історичного* – як і методологічний принцип історизму, для осмислення стану наукових досліджень правового статусу народів (підрозділ 1.1); *функціонального* – у процесі пізнання функцій (підрозділ 2.3); *синергетичного* – для розуміння та демонстрації остаточної невирішеності, складності та об’єктивності виділення елементів статусу, відносно слабкої детермінованості правосуб’єктності (підрозділи 2.2, 3.1); *аналізу* – у процесі знаходження спільних, найбільш часто вживаних ознак народу та їх характеристики (підрозділ 1.1); *синтезу* – для формування цілісного й загального визначення народу (підрозділ 1.1); *індукції* – під час підготовки вступу, висновків до розділів, загальних висновків; *дедукції* – як основа для формулювання розуміння статусу (підрозділ 2.2); *абстрагування* – при пізнанні правоздатності та дієздатності Українського народу (підрозділ 3.1); *узагальнення* – у процесі формування визначень, висновків, пропозицій та рекомендацій (висновки до розділів, загальні висновки); *порівняння* – для співставлення повноважень Українського народу з аналогічними інших народів (підрозділи 4.1–4.5); 5) **спеціальних методів**: *соціологічного* – під час дослідження та використання судової практики Конституційного Суду України (підрозділ 1.2); *моделювання* – для конструювання структури статусу Українського народу (підрозділ 2.2); *ідеалізації* – оскільки сам статус Українського народу, його правосуб’єктність, принципи та гарантії є ідеалізованими об’єктами (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2, 5.1, 5.2); *прогнозування* – у процесі формування висновків до розділів, загальних висновків та наукової новизни отриманих результатів; 6) **власно-правових методів**: *історико-правового* – спільно з принципом історизму та історичним методом використано для осмислення стану наукових досліджень статусів народів та статусу Українського народу (підрозділ 1.1); *порівняльно-правового* – разом з методом порівняння реалізовано у процесі співставлення текстів різних нормативно-правових актів (підрозділ 1.2, 4.1–4.5); *формально-юридичного* – для виокремлення характеристики та ознак правових явищ, процесів й елементів, що пізнавалися, визначення їх спільних та відмінних ознак, відпрацювання їх розуміння, формулювання визначення (підрозділи 1.1–5.2). (??)

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим в Україні особисто авторським, монографічним дослідженням, у якому розроблено концептуальне розуміння конституційно-правового статусу

Українського народу, на підставі чого сформульовано підсумкові положення, висновки, рекомендації та пропозиції, спрямовані на його практичне впровадження в національну правову систему.

Науковими результатами, що є новими або характеризуються певною долею новизни і виносяться на захист, є такі:

вперше одержано:

– визначення, що Український народ – це єдина спільнота громадян України усіх національностей, що має чітко виражену індивідуальність та власні характеристики, взаємопов'язана минулим та сучасним соціальним життям, що завдяки первинності власного самовизначення утворила суспільство, державу, право та інші соціальні інститути. Запропоновано його ознаки;

– узагальнення, що регламентація конституційно-правового статусу Українського народу здійснюється у більш ніж 70 статтях Конституції України і їх можна систематизувати на групи норм, що: формулюють визначення Українського народу, проголошують Конституцію України актом його установчої влади, передбачають право на самовизначення (Преамбула); закріплюють народний суверенітет та шляхи його здійснення, право визначати і змінювати конституційний лад в Україні (частини 2 та 3 ст. 5, частина 1 ст. 156 Конституції України); стосуються права власності Українського народу (частина 1 ст. 13, частина 1 ст. 14 Конституції України) тощо;

– висновок, що міжнародні правові акти передбачають такі елементи правового статусу народів або пов'язані з ним інститути: права; свободи; обов'язки; принципи; гарантії; визначення народів; застереження щодо порушення статусу. Акти національного законодавства передбачають такі елементи конституційно-правового статусу Українського народу або пов'язані з ним інститути: права; обов'язки; принципи; гарантії; визначення Українського народу; застереження щодо реалізації та охорони його статусу;

– визначення, що конституційно-правовий статус Українського народу – це його правове становище, тобто місце і роль у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, шляхом закріплення його правосуб'єктності, принципів, повноважень (прав та обов'язків), гарантій статусу в конституційних та інших нормативно-правових актах. Запропоновано його ознаки;

– обґрунтування, що конституції зарубіжних країн, міжнародні правові акти, Конституція та законодавство України свідчать, що до елементів структури конституційно-правового статусу Українського народу мають належати: правосуб'єктність; принципи; повноваження (установчі, організаційно-легітиміційні, правотворчі, судові, контрольно-наглядові та майнові); гарантії. До цих елементів не належать: статусні правові норми; громадянство; правовідносини; юридична відповідальність;

– висновок, що сутність конституційно-правового статусу Українського народу пізнається через аналіз його функцій. Логічно обґрунтованим є виокремлення таких функцій: загальноцивілізаційної; суспільствоутворюючої; державоутворюючої; соціально-регулятивно-охоронної і, насамперед,

правоутворюючої. Функції конституційно-правового статусу Українського народу – це передбачені нормативно-правовими актами основні, комплексні напрями діяльності Українського народу, що зумовлені необхідністю його подальшого розвитку, відображають його соціальне призначення та роль серед інших народів, світової спільноти, розповсюджуються на усі сфери життєдіяльності суспільства, впливають зі змісту елементів конституційно-правового статусу і знаходять своє подальше втілення у функціях суспільства, держави, соціальних норм і, насамперед, права. Запропоновано їх ознаки, зазначено, що вони відрізняються системним, комплексним характером та класифікуються за різними підставами;

– пропозиція, що, ґрунтуючись на Конституціях Французької Республіки від 4 жовтня 1958 р., Японії від 3 листопада 1946 р., конституціях багатьох інших країн, можна стверджувати, що конституційно-правовий статус Українського народу повинен міститися в окремому розділі Конституції України, який має називатися «Український народ», та необхідно прийняти Закон України «Про статус Українського народу». У своїй сукупності вони мають передбачити: поняття та елементи; сутність; правосуб'єктність; принципи; установчі, організаційно-легітимаційні, правотворчі, судові, контрольно-наглядові, майнові, можливо, інші повноваження; загальносоціальні та спеціально-юридичні гарантії;

– визначення, що організаційно-легітимаційні повноваження Українського народу – це сукупність його первинних, основоположних прав та обов'язків, що закріплені за ним нормативно-правовими актами або існують об'єктивно для забезпечення спроможності створювати, реорганізовувати та ліквідувати органи публічної влади, інші соціальні утворення, визначати їх статус та припиняти їх діяльність у разі визнання влади та її повноважень такими, що не правомірно та не справедливо реалізуються. Запропоновано їх ознаки;

– узагальнення, що організаційно-легітимаційними повноваженнями Українського народу є право на: а) участь в управлінні державними справами, яке викладається, як право громадян України, а не Українського народу. Модельною може бути частина 2 ст. 62 Конституції Боліваріанської Республіки Венесуела від 16 листопада 1999 р.; б) участь у загальнодержавних та місцевих виборах, однак ускладнює реалізацію цього права наявність грошової застави, яка існує відповідно до частини 1 ст. 101, частини 1 ст. 156 Виборчого кодексу України від 19 грудня 2019 р.; в) проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, яке має закріплюватися як право Українського народу або його частини, а впродовж цього як форма безпосередньої демократії та бути доповненим правом на пікетування, голодування, наметове містечко, масовий публічний захід (концерти, змагання, конкурси, панахиди, хресні ходи тощо). Воно забезпечується цілою низкою обов'язків; г) свободу об'єднання у політичні партії та громадські об'єднання, оскільки частина 2 ст. 10 Конституції Португальської Республіки від 2 квітня 1976 р., ст. 137 Федеральної конституції Швейцарської конфедерації від 18 квітня 1999 р., конституції багатьох інших закордонних країн проголошують політичні партії виразниками та реалізаторами народної волі; д) індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів; е) страйк, тієї

його частини, що працює;

– дефініція, що контрольно-наглядові повноваження Українського народу – це сукупність його первинних, основоположних прав та обов'язків, що закріплені за ним нормативно-правовими актами або існують об'єктивно, реалізуються з метою отримання достовірної інформації про стан законності та дисципліни в діяльності усіх інших соціальних суб'єктів, що викликають значущі (насамперед, юридичні) наслідки. Запропоновано їх ознаки;

– узагальнення, що контрольно-наглядовими повноваженнями Українського народу є право на: а) заслуховування звітів, здійснення контролю та притягнення до відповідальності державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, адже аналіз конституцій зарубіжних країн свідчить про те, що Український народ повинен його мати; б) дострокове припинення повноважень державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, яке не передбачено Конституцією України, що дискредитує та нівелює її частини 2 та 3 ст. 5. Зразковими можуть бути частини 1 та 2 ст. 13 уже не чинного Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р. № 1286-ХІІ, ст. 11 Конституції Республіки Ісландії від 17 червня 1944 р. У системі місцевого самоврядування це повноваження регламентовано ст. 75 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР; в) відкликання (право відзиву), якого також не існує стосовно посадових осіб держави, що є очевидною законодавчою прогалиною. Модельною може бути ст. 106 Конституції Словацької Республіки від 1 вересня 1992 р. У законодавстві, яке регламентує місцеве самоврядування, право відкликання з посади за народною ініціативою досить детально врегульовано в законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР та «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р. № 93-IV, що є позитивним; г) народну експертизу діяльності, що передбачено чинними нормативно-правовими актами України і разом із правом народної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів становить право на народну експертизу головних напрямів соціального життя; д) утворення комісій, громадських рад добросовісності, громадських рад та інших організацій, яке тільки починає з'являтися та врегульовуватися в національній правовій системі та національному законодавстві й вимагає викладення його в базовому законі; е) формулювання доручень виборців, яке існує тільки в системі місцевого самоврядування; є) громадські слухання; ж) висловлення довіри або недовіри до діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб;

– рекомендація в Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 р. № 435-IV: відновити поняття національного багатства як виключного права власності Українського народу; передбачити єдиний перелік об'єктів, що знаходяться у власності Українського народу; визначити значення кожного об'єкта для Українського народу та угрупувати їх залежно від цього; створити механізм реалізації права власності Українського народу. Останнє, насамперед, означає чітке визначення тих об'єктів права власності Українського народу, які реалізуються в безпосередній та в опосередкованій формах;

– пропозиція об'єднати частину 2 ст. 13 і частину 3 ст. 41 та викласти в частині 2 ст. 13 Конституції України в такій редакції: «Кожен для задоволення своїх потреб має право користуватися об'єктами власності Українського народу, державної та комунальної власності відповідно до закону». Доцільним є прийняття окремого законодавчого акта, який би регулював здійснення права власності Українським народом як виключного права Українського народу;

удосконалено:

– визначення, що народ – це єдина політична та соціально-економічна спільнота, що має чітко виражену індивідуальність та власні характеристики, передбачає зв'язок з певною територією, пов'язаний єдиною історичною традицією, расовою чи етнічною ідентичністю, культурною однорідністю, релігійним чи ідеологічним спорідненням, спільним соціально-економічним життям, мовою, психікою, незалежно від поділу його на будь-які національні спільноти, члени якої поділяють ідею, що вони пов'язані один з одним і відрізняються від інших груп своєю ідентичністю, що фактично передбачає існування держави. Запропоновано його ознаки;

– твердження, що є підстави розрізняти і виокремлювати: загальний та конкретний; правовий, конституційний та конституційно-правовий; конституційно-правовий та фактичний статуси Українського народу;

– визначення, що принципи конституційно-правового статусу Українського народу – це найбільш загальні, основоположні, нормативно-регулятивні або свідомо-вольові правила поведінки або основні начала (ідеї), що спільно з правосуб'єктністю, повноваженнями (правами та обов'язками) і гарантіями визначають правове становище Українського народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, демонструючи його сутність і соціальне призначення. Запропоновано їх ознаки, до яких належать принципи: суверенності влади; єдиновладдя; повновладдя; безпосереднього волевиявлення; пріоритетності безпосередньої влади; поєднання безпосередньої і представницької демократії; загальності у здійсненні влади; рівності у здійсненні влади; реальності влади; гарантованості влади; майнової забезпеченості;

– висновок, що установчі повноваження Українського народу – це сукупність його первинних, основоположних прав та обов'язків, що закріплені за ним нормативно-правовими актами або існують об'єктивно для забезпечення спроможності утворювати та визначати, використовуючи різні форми і методи, можливість існування, статус та функціонування усіх інших соціальних інститутів, здійснення найбільш важливих загальнонародних та місцевих функцій. Запропоновано їх ознаки;

– узагальнення, що установчими повноваженнями Українського народу є право на: а) самовизначення, у зв'язку з яким запропоновано внести зміни до Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 26 січня 2021 р. № 1135-ІХ, виклавши статтю в такій редакції: «Виключно всеукраїнським референдумом вирішується питання щодо реалізації права Українського народу на самовизначення та входження України до державних федеративних і конфедеративних утворень,

міжнародних та регіональних союзів і співтовариств, військових формувань або вихід з них». Модельною може бути частина 1 ст. 93 Конституції Словацької Республіки від 1 вересня 1992 р.; б) здійснення протестів, повстань, рухів опору, рухів громадської непокори, народного віче, революцій, громадянських війн, національно-визвольних рухів, у процесі яких найбільш швидко і полярно приймається, змінюються або оновлюються конституція, конституційний лад, система соціального управління та публічної влади у країні; в) прийняття, внесення змін та доповнень, відміну конституції, окремих конституційних положень, з приводу якого доцільно частину 4 ст. 5 Конституції України викласти в такій редакції: «Право приймати Конституцію України, змінювати, доповнювати, виключати окремі конституційні положення належить виключно Українському народу або його уповноваженим представникам і не може бути делегованим, привласненим або узурпованим державою, місцевим самоврядуванням, іншими соціальними інститутами». Модельною може бути Іспанська Конституція від 27 грудня 1978 р.; г) проведення всеукраїнських та місцевих референдумів, з приводу якого актуальними є: розроблення і прийняття нового законодавчого акта, який врегульовуватиме суспільні відносини, пов'язані з місцевими референдумами; внесення змін до ст. 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР, регламентуючи, що статут територіальної громади села, селища, міста приймається виключно на місцевому референдумі, а місцева рада його лише затверджує, опубліковує і передає для державної реєстрації; прийняття Закону України «Про місцевий референдум», який має передбачити його визначення та ознаки, соціальні функції, види, предмет, порядок призначення та проведення (місцевий референдний процес), інституційне, матеріальне, фінансове та інше забезпечення, юридичні наслідки, відповідальність за порушення місцевого референдного законодавства;

– визначення, що правотворчі повноваження Українського народу – це сукупність його первинних, основоположних прав та обов'язків, що закріплені за ним нормативно-правовими актами або існують об'єктивно для забезпечення спроможності ініціювати, обговорювати, приймати, вносити зміни та доповнення, відмінити нормативно-правові акти, різної юридичної сили та територіального масштабу дії. Запропоновано їх ознаки;

– узагальнення, що правотворчими повноваженнями Українського народу є право: а) приймати нормативно-правові акти різної юридичної сили на всеукраїнському та місцевому референдумі. Тому необхідно розрізняти конституційну, законодавчу, підзаконну, міжнародно-правову референдну правотворчість Українського народу; б) народної законодавчої ініціативи, яка може реалізовуватись у таких формах: визнанням народу суб'єктом права законодавчої ініціативи в парламенті; прийняттям закону або іншого нормативно-правового акта з ініціативи народу на референдумі (право народної референдної ініціативи); комбінованим використанням вищезазначених двох прав. Регламентується конституціями багатьох країн, а тому необхідно: передбачити інститут права народної ініціативи, а в його межах право народної законодавчої ініціативи та право народної референдної ініціативи, можливості їх комбінованого використання;

перейменувати його на право народної правотворчої ініціативи; урегулювати в майбутньому Законі України «Про народну правотворчу ініціативу» кількість громадян або виборців, які є ініціаторами; вимоги, що висуваються до ініціаторів (право голосу, строк проживання, належність до певної територіальної одиниці); предмет ініціативи (Конституція, закони, підзаконні, міжнародно-правові нормативно-правові акти); інші положення, зазначені в дисертаційному дослідженні; в) народної референдної ініціативи, що є надзвичайно важливим, адже поєднує в собі фактично два його права – право на народну ініціативу і право на референдум. Проте умови проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою відверто складно виконати, оскільки ця процедура є незрозумілою, громіздкою, надміру ускладненою, матеріально затратною. Його вдосконаленню сприятиме: закріплення припису, згідно з яким кількість голосів з вимогою його проголошення має залежати від питань, які ініціюються на всенародне голосування; чітке визначення питань, які може ініціювати Український народ і вирішувати на референдумі. Отже, ст. 72 Конституції України доцільно доповнити частиною 3 та викласти її в такій редакції: «Всеукраїнський референдум за народною ініціативою може проголошуватися з будь-якого питання, що належать до відання України, за виключенням питань, що прямо заборонені Конституцією та законодавством України»; г) місцевої ініціативи, яке вимагає його більш детального врегулювання саме загальнодержавним нормативно-правовим актом; д) народного вето, яке не регламентується вітчизняними нормативно-правовими актами, але передбачене ст. 42 та 88 Конституції Данського королівства від 5 червня 1953 р., розділом «Передача законопроекту на рішення народу» Конституції Ірландії від 29 грудня 1937 р. тощо. При внесенні змін до Конституції України варто наслідувати зазначені конституції, оскільки вони чітко визначають суб'єкта затримання опублікування закону, підстави обов'язкового затримання, строк, протягом якого може відбутися затримання, інші положення, зазначені в дисертаційному дослідженні; е) народного обговорення проєктів нормативно-правових актів, яке є різновидом народного обговорення, що відверто недостатньо регламентовано чинними нормативно-правовими актами, але впливає з аналізу конституційних та інших галузевих правових норм. Це право закріплено частиною 2 ст. 102 глави 8 «Перегляд Конституції» Конституції Грузії від 24 серпня 1995 р., частиною 1 ст. 40 Глави другої «Нові права та гарантії» Конституції Держави Аргентина від 1 травня 1853 р. Пропонуємо внести зміни до Конституції та законів України, передбачивши інститут права народного обговорення, а в його межах – права народного обговорення проєктів нормативно-правових актів; є) народного опитування, у тому числі і стосовно нормативно-правових актів, що закріплено абзацами 2, 5 та 6 ст. 29 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини від 23 травня 1949 р., конституціями інших країн, було передбачено Главою VI уже не чинного Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р. № 1286-ХІІ, а отже, у Конституції України доцільно передбачити, а в законах України відновити право на народне опитування, у тому числі і стосовно нормативно-правових актів; ж) народної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів, що має знайти своє конституційно-правове утвердження;

– визначення, що загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового становища Українського народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, що функціонують у сфері політики, економіки та культурного життя. Запропоновано їх ознаки. Констатовано, що загальносоціальними: а) політичними є народний суверенітет, демократія, народовладдя, плюралізм, гуманізм; б) економічними є загальнонародна та приватна власність, змішана економічна система, свобода економічної діяльності; в) культурними є розвиток національної культури та культури корінних народів і національних меншин, охорона культурної спадщини, розвиток і функціонування української мови;

– дефініція, що спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового становища Українського народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, що передбачається нормативно-правовими актами та існує у вигляді норм і принципів права, статусу та діяльності організаційно-структурованих інститутів. Запропоновано їх ознаки. Вони класифікуються на: а) нормативно-правові, до яких належать норми та принципи Конституції України, Конституції Швеції (Королівства Швеція) від 27 лютого 1974 р., конституцій інших країн; міжнародних нормативно-правових актів, зокрема: Декларації Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів від 13 вересня 2007 р., Загальної декларації прав народів від 4 липня 1976 р. та ін.; б) організаційно-правові – діяльність Верховної Ради України, Президента України, Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки, Економічної та Соціальної Ради, Ради з Опіки, Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй, Африканської комісії по правам людини і народів тощо;

дістало подальший розвиток:

– узагальнення, що уся повнота влади в Україні має належати народові, у зв'язку з чим мають бути чітко закріплені його повноваження; влада держави та місцевого самоврядування, усіх інших соціальних суб'єктів походить від влади народу; народ передає владу державі, місцевому самоврядуванню шляхом прийняття нормативно-правових актів на референдумах, через формування представницьких органів на виборах, у зв'язку з чим вона стає легітимною; частини 2 та 3 ст. 5 Конституції України, на відміну від «Преамбули», яка використовує термін «Український народ», передбачають термін «народ», тобто розглядають їх як тотожні;

– висновок, що саме у відповідність з частинами 2 та 3 ст. 5 треба привести усі інші статті Конституції України, які стосуються цього статусу, оскільки частини 2 та 3 ст. 5 Конституції України ґрунтуються на його базовості, первинності та домінантності стосовно до усіх інших статусів;

– положення, що правосуб'єктність Українського народу доцільно розглядати як сукупність правоздатності та дієздатності. Правоздатність Українського народу настала з моменту усвідомлення громадянами України усіх національностей єдиної спільності, поєднаної загальними інтересами та первинності власного

самовизначення, а дієздатність настала з моменту утворення власного суспільства, держави, соціальних регуляторів. Правоздатність Українського народу – це первинна, основоположна здатність мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки, що існує для забезпечення спроможності вступати у правові відносини з усіма іншими соціальними суб'єктами, а дієздатність Українського народу – це первинна, основоположна здатність реалізовувати суб'єктивні права та юридичні обов'язки у правових відносинах з усіма іншими соціальними суб'єктами. Саме тому правосуб'єктність Українського народу – це первинна, основоположна, гарантована нормативно-правовими актами здатність бути суб'єктом права, тобто мати й реалізовувати суб'єктивні права та юридичні обов'язки у правових відносинах з усіма іншими соціальними суб'єктами. Запропоновано її ознаки;

– визначення, що установча влада Українського народу – це спосіб первинної його самоорганізації, суверенне, двостороннє, свідомо-вольове відношення між Українським народом або його частиною та усіма іншими соціальними інституціями, у процесі якого Український народ або його частина визначає, використовуючи різні форми і методи, можливість існування, статус та функціонування усіх інших соціальних інституцій, ґрунтуючись, за необхідності, на можливості примусу. Запропоновано її ознаки та наголошено, що це визначення є значно ширшим за ознаками, змістом та сутністю, ніж більшість традиційних. Саме тому установчу владу можна поділити на первинну, що реалізується в умовах створення нової суспільно-політичної системи, та інституційну (вторинну), що передбачена самою Конституцією;

– визначення, що судові повноваження Українського народу – це сукупність його первинних, основоположних прав та обов'язків, що закріплені за ним нормативно-правовими актами або існують об'єктивно, реалізуються з метою здійснення правосуддя, тобто винесення дійсно правових рішень з приводу конфліктів, що розглядаються, для забезпечення верховенства права та прав людини в цивілізованому демократичному суспільстві. Запропоновано їх ознаки. Судовим повноваженням Українського народу є право на участь у здійсненні правосуддя через присяжних;

– дефініція, що майнові повноваження Українського народу – це сукупність його первинних, основоположних прав та обов'язків, що закріплені за ним нормативно-правовими актами або існують об'єктивно, реалізуються з метою забезпечення володіння, користування і розпорядження належним йому майном на свій розсуд і у своїх інтересах. Запропоновано їх ознаки;

– узагальнення, що майновими повноваженнями Українського народу є його: 1) право власності на: а) землю, у зв'язку з яким запропоновано внесення змін до Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III та передбачити окрему статтю, виклавши її в такій редакції:

«Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Земля є виключною власністю Українського народу і надається тільки в користування.

Угоди або дії, які в прямій або прихованій формі порушують право власності Українського народу на землю, є недійсними.

Український народ має право шляхом референдуму вирішувати питання щодо правового статусу землі, її використання та охорони.

Український народ здійснює право власності на землю через Верховну Раду України, Верховну Раду Автономної Республіки Крим і місцеві ради. Окремі повноваження щодо розпорядження землею законодавством України можуть надаватися відповідним органам виконавчої влади»; б) надра; в) атмосферне повітря; г) водні ресурси; д) інші природні ресурси (лісовий фонд, рослинний і тваринний світ, природно-заповідний фонд, гірничодобувні корисні копалини), які знаходяться в межах території України; е) природні ресурси континентального шельфу; є) природні ресурси виключної (морської) економічної зони; 2) обов'язок, згідно з яким: а) власність зобов'язує; б) власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Аналогічні обов'язки зазначаються в Розділі 1, частині 2 ст. 9 Конституції Республіки Молдова від 29 липня 1994 р., частині 2 ст. 29 Конституції Японії від 3 листопада 1946 р. тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації положення, висновки, пропозиції і рекомендації використано в:

– освітньому процесі (акт Національної академії внутрішніх справ від 3 лютого 2021 р.);

– науково-дослідній діяльності (акт ДВНЗ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана від 4 лютого 2021 р.);

– правореалізаційній діяльності – для повноцінного фактичного втілення у правову систему України окремих елементів конституційно-правового статусу Українського народу (акт Полтавського окружного адміністративного суду від 12 квітня 2021 р. № 18268/21);

– правозастосовній та правотлумачній діяльності – для ефективного втілення конституційно-правового статусу Українського народу шляхом винесення юридичних рішень та встановлення його точного змісту (акт судді Конституційного Суду України, доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента НАПрН України В.П. Колісника від 14 квітня 2021 р.);

може бути використано у:

– науковій діяльності – для подальшого опрацювання теоретичних і практичних проблем, що стосуються конституційно-правового статусу Українського народу, поглиблення знань про стан та методологію його дослідження, регламентацію, поняття, ознаки, сутність, правосуб'єктність, принципи, повноваження, гарантії забезпечення, правовий зв'язок з конституційно-правовими статусами народів у закордонних країнах;

– процесі правоутворення – для якісної підготовки, внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів, а саме: підготовки окремого розділу Конституції України, який має називатися «Український народ»; внесення змін та доповнень до розділів I та III Конституції України, Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III; підготовки проєктів законів України «Про статус Українського народу»,

«Про місцеві референдуми», «Про народну правотворчу ініціативу» та багатьох інших, доцільність яких обґрунтовується, а структура пропонується в дисертаційному дослідженні;

– освітньому процесі – для викладання навчальних дисциплін: «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Міжнародне право», «Порівняльне правознавство», а також під час написання підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, навчально-методичних матеріалів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем особисто та є самостійним дослідженням. В опублікованій спільно з О. Альонкіним науковій статті «Конституційно-правовий статус Українського народу: системно-структурний аналіз» особистий внесок здобувача становить 90 %. В опублікованій у журналі, що належить до науково-метричної бази «Web of Scienes», спільно з Колодієм А., Півовар І., Халюком С. науковій статті «Constituional Right of Ownership on Land: Some Aspects of Improving of the Public-Legal Mechanism for Implementation This Right in Ukraine» особистий внесок здобувача становить 50 %. Наукові ідеї та напрацювання, що належать авторам праць, опублікованих у співавторстві з дисертантом, а також положення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, у дисертації не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження, що викладені в дисертації, оприлюднено на таких міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасна універсальна правова освіта і наука»: (Київ, 23 лютого 2018 р.); «Глобальні імперативи розвитку бізнесу та права» (Київ, 15–16 листопада 2018 р.); «Актуальні теоретичні та практичні проблеми наближення законодавства України до права Європейського Союзу» (Київ, 15 березня 2019 р.); «Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні» (Маріуполь, 22 травня 2019 р.); «Наближення законодавства України до права Європейського Союзу в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» (Київ, 9 грудня 2019 року); «Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства» (Київ, 28 лютого 2020 р.); «Судова влада в системі стримувань та противаг демократичного суспільства: компаративна теорія і практика» (Київ, 15 січня 2021 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено у 32 наукових працях, серед яких монографія, 22 наукові статті (16 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, шість – у наукових виданнях іноземних держав), сім тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, та дві наукові праці, які додатково відображають результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, п'яти розділів, що включають чотирнадцять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (428 найменувань, які викладені на 47 сторінках) та п'яти додатків на 13 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 520 сторінок, із них обсяг основного тексту – 460 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, зазначається зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мета і задачі дослідження, його об'єкт та предмет, методи дослідження, формулюються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, визначається особистий внесок здобувача, містяться дані про апробацію результатів дисертації, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Доктрина та регламентація правового статусу народів» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукового дослідження правового статусу народів»* аналізуються наукові праці, що присвячені даній проблемі, звертається особлива увага на соціальну спрямованість, предмет та методи, що реалізуються в цих працях. Забезпечуючи системність, опрацьовуються поняття «народ», «населення», «нація», «Український народ», зазначаються властиві народу характеристики та формулюється його визначення і ознаки. Досліджується співвідношення народу з населенням, нацією. Опрацьовуються наявні риси, пропонуються власне визначення та ознаки Українського народу.

Відповідно до предмета дослідження, вивчаються: 1) підручники та посібники з теорії держави та права, авторами яких є С.Л. Лисенков, А.М. Колодій, О.Д. Тихомиров, В.С. Ковальський, О.Ф. Скакун, М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, О.В. Петришин, М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, В.В. Лазарев, О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко, Є.О. Гіда, А.М. Білозьоров, С.К. Бостан, С.Д. Гусарев; 2) підручники та посібники з конституційного права, які підготували В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко, О.В. Скрипнюк, Г.О. Васілевич, К.І. Козлова, О.Є. Кутафін, А.Є. Постніков, В.П. Колісник, Ю.Г. Барабаш, В.О. Серьогін, О.В. Совгіря, Н.Г. Шукліна, В.Ф. Веніславський, Д.М. Демичев, Ю.М. Тодика, Н.К. Шаптала, Г.В. Задорожня, В.Ф. Годованець, А.С. Головін; 3) монографії, у написанні яких взяли участь Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик, О.В. Скрипнюк, І.А. Куян, В.О. Антонов, Л.М. Шипілов, В.В. Носік; 4) дисертаційні дослідження з теорії та історії держави і права; історії політичних і правових учень, що підготували Ю.В. Волошина, Т.В. Котенко, В.О. Корнієнко, Л.М. Шипілов, А.В. Панчишин; 5) дисертаційні дослідження за спеціальністю «Конституційне та муніципальне право», що написали Б.В. Калиновський, В.Ф. Нестерович, А.О. Янчук, Н.В. Заяць, О.В. Щербанюк, В.М. Корчака, Д.Т. Ачімовіч, В.П. Грובה, В.І. Ковтун, О.В. Плахотнік, Т.О. Тополянська, Т.О. Чернеженко, Ю.В. Делія, А.О. Янчук, Т.М. Буряк, Б.В. Бабін та багато інших доктринальних джерел.

На підставі цього формулюється висновок, що вищезазначені джерела створюють певну наукову основу для підготовки дисертаційного дослідження за темою «Конституційно-правовий статус Українського народу».

У *підрозділі 1.2 «Регламентація правового статусу народів»* розглядається сутність терміна «регламентація», беззаперечно, насамперед, у його юридичному розумінні. На підставі цього пропонуються власне визначення та ознаки регламентації правового статусу народу.

Безпосередній розгляд регламентації правового статусу народів розпочато з Конституції України. Доведено, що тією чи іншою мірою деталізації регламентують правовий статус народів конституційні акти Об'єднаного королівства Великобританії та Північної Ірландії, Конституції Французької Республіки від 4 жовтня 1958 р. (у 1795 р. Конвент Французької Республіки розглядав, але не прийняв Декларацію про право народів), Республіки Польща від 2 квітня 1997 р., Китайської Народної Республіки від 4 грудня 1982 р., Японії від 3 листопада 1946 р., Мексиканських Сполучених Штатів від 5 лютого 1917 р., Чеської Республіки від 16 грудня 1992 р., Естонської Республіки від 28 червня 1992 р., Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 р., Республіки Узбекистан від 8 грудня 1992 р., Ірландії від 29 грудня 1937 р., Боліваріанської Республіки Венесуела від 30 грудня 1999 р. та багато інших.

Правовий статус народів регламентують не тільки Конституція України та конституції зарубіжних країн, а й міжнародні правові акти. У зв'язку з цим, досліджується Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р., Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам від 14 грудня 1960 р., Резолюція «Невід'ємний суверенітет над природними ресурсами» від 14 грудня 1962 р., Декларація про право народів на мир від 12 листопада 1984 р., Декларація про право на розвиток від 4 грудня 1986 р., Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, від 18 грудня 1992 р., Декларація про расу та расові забобони від 27 листопада 1978 р., Конвенція про корінні народи і народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах від 27 червня 1989 р., Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р., Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань від 25 листопада 1981 р., Декларація соціального прогресу і розвитку від 11 грудня 1969 р., Декларація про виховання народів в дусі миру від 15 грудня 1978 р., Декларація принципів терпимості від 16 листопада 1995 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. та багато інших міжнародних правових актів.

Звертається також увага на Декларацію про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-ХІІ, Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., Постанову Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. № 1427-ХІІ, Декларацію прав національностей України від 1 листопада 1991 р. № 1771-ХІІ, Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. № 2411-VI.

Розділ 2 «Конституційно-правовий статус Українського народу: методолого-теоретичні аспекти» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «*Методологія дослідження конституційно-правового статусу Українського народу*» аналізується загальне розуміння поняття «методологія», її зміст, сутність, соціальне призначення, а також здійснюється найбільш загальна характеристика засад, підходів, принципів та методів, які

використовують у процесі проведення будь-якого наукового дослідження, у тому числі й власного. Стверджується, що методологія у найбільш широкому розумінні – це вчення про наукові засади, підходи, принципи та методи, а також вчення про те, як потрібно мислити при написанні наукового дослідження, а у вузькому – це теоретична основа, яка використовується або може бути використана у процесі наукового пізнання.

Формулюється висновок, що для забезпечення повноцінного вивчення конституційно-правового статусу Українського народу необхідним є комплексний підхід, який означає застосування всього напрацьованого арсеналу засад, підходів, принципів та методів. Саме комплексний підхід передбачив поєднання низки: 1) світоглядних засад: суверенітету; верховенства народного суверенітету; первинності народного суверенітету; природності народного суверенітету; національного суверенітету; державного суверенітету; права народу на самовизначення тощо; 2) філософських підходів: методологічного; комплексного; культурологічного; антропологічного; феноменологічного; аксіологічного (ціннісного); цивілізаційного; системного; діяльнісного; 3) методологічних принципів: науковості; історизму; усебічності; об'єктивності; конкретності; плюралізму; 4) загальнонаукових методів: діалектичного; метафізичного; герменевтичного; історичного; функціонального; синергетичного; логічних (аналізу і синтезу, індукції і дедукції, абстрагування, узагальнення, порівняння); 5) спеціальних методів: соціологічного; моделювання; ідеалізації; прогнозування; 6) власно-правових методів: історико-правового; порівняльно-правового; формально-юридичного.

У підрозділі 2.2 «Поняття та елементи конституційно-правового статусу Українського народу» дослідження власного поняття та елементів конституційно-правового статусу Українського народу розпочинається з наявних поглядів на поняття «статус», «правовий статус», «конституційно-правовий статус народу», «конституційно-правовий статус Українського народу», «статуси наближених до нього соціальних суб'єктів та елементи цих статусів», що існують та популяризуються в сучасній юридичній доктрині. На підставі цього констатується, що: а) теза, відповідно до якої ступінь персоніфікації, організованості народу не дозволяє вважати його безпосереднім суб'єктом юридичних відносин, свідчить, передусім, про недосконалість, застарілість та недемократичність правової системи, сукупність нормативно-правових та законодавчих актів певної країни, що передбачають цей статус, а не низький рівень розвитку народу, його організованості, у тому числі й Українського народу; б) держава також є відносно абстрактним суб'єктом правових відносин, вона вступає у них через державний апарат, державні підприємства та установи, інші державні утворення, але ні в кого не виникає сумнівів стосовно визнання її суб'єктом права та суб'єктом конкретних правових відносин.

Стверджується, що є усі підстави умовно розрізняти і виокремлювати загальний конституційно-правовий статус та конкретний конституційно-правовий статус Українського народу. Перший має структурований характер, який зумовлюється тим, що Український народ має такі, що тільки йому належать права

та обов'язки, як системоутворюючий елемент, а саме є: а) основою для утворення і функціонування вітчизняних суспільства, держави та права, інших соціальних інституцій; б) носієм суверенітету; в) єдиним джерелом влади; г) тільки він може визначати конституційний лад; д) тільки йому належить право змінювати конституційний лад в Україні тощо. Він передбачається нормами національного (внутрішньодержавного), насамперед, конституційного, законодавства та нормами міжнародного права (міжнародні договори, угоди, конвенції, статuti) і не може делегуватися чи привласнюватися іншими соціальними суб'єктами, у будь-якому іншому випадку це є свідченням узурпації конституційно-правового статусу і, насамперед, установчих прав та обов'язків Українського народу. Його юридичною особливістю є закріплення серед його елементів таких прав та свобод, яким не відповідає детальна та персоніфікована регламентація обов'язків іншої сторони. Конкретний конституційно-правовий статус Українського народу має також складний структурований характер і пов'язаний з його конкретними правами та обов'язками. Це, наприклад, частина 1 ст. 13 Конституції України, у якій ідеться про право власності Українського народу, але воно, на жаль, не є абсолютним, оскільки це право делегується Українським народом органам державної влади та місцевого самоврядування. Конкретний конституційно-правовий статус передбачається нормами національного (внутрішньодержавного), конституційного, адміністративного, цивільного, господарського, земельного та іншого законодавства.

Зазначається, що конституційно-правовий статус Українського народу має системоутворююче значення для статусів усіх інших соціальних інституцій. При цьому розрізняється правовий, конституційний та конституційно-правовий статус Українського народу, визнається, що конституційно-правовий, у співвідношенні з конституційним, є більш широким поняттям, яке включає не тільки норми конституції, а й норми інших джерел конституційного права, але найбільш широким, серед юридичних, є його правовий статус. У зв'язку з тим, що в міжнародному праві виділяються чотири основні категорії народів, які відрізняються за своєю дієздатністю, правосуб'єктністю та здійсненням своїх прав, тобто статусом: народи-нації (вільні народи); народи несамоврядних територій (колоніальні народи); народи, що мають окремий статус у конституціях держав; корінні народи, розрізняються чотири аналогічні види їх правових статусів.

Доцільно розрізняти також конституційно-правовий і фактичний статус Українського народу. Конституційно-правовий статус передбачає наявність певних елементів, які є його структурними частинами, функціонують у національній правовій системі, відрізняються стабільністю, формальною визначеністю та системністю. А під фактичним статусом необхідно розуміти дійсне та реальне правове становище Українського народу в суспільних, правових відносинах у зв'язку з реалізацією конституційно-правових норм та принципів у конкретних соціально-політичних умовах.

Наводяться визначення та ознаки конституційно-правового статусу Українського народу. Наголошується, що є усі підстави визнавати повноваження системоутворюючим елементом конституційно-правового статусу Українського

народу, оскільки вони являють собою сукупність його первинних, найбільш важливих прав та обов'язків, закріплених за ним, у встановленому в нормативно-правових актах порядку для здійснення покладених на нього функцій.

Зазначається, що існують й інші класифікації повноважень, а звідси прав та обов'язків народу, які наводяться в Юридичному словнику-довіднику, монографії І.О. Кресіна та О.В. Кресіної, Загальній декларації прав народів від 4 липня 1976 р., Азійсько-Тихоокеанській декларації людських прав індивідів і народів від 15 лютого 1988 р., яка запроваджує нове поняття «людські права індивідів і народів» і підтверджує можливість виокремлення установчих, організаційно-легітимаційних, правотворчих, судових, контрольно-наглядових та майнових повноважень, що і здійснено в дисертаційному дослідженні.

Обґрунтовується думка, згідно з якою Український народ, на відміну від усіх державних органів, інших соціальних інституцій, не обмежений Конституцією України й не має бути обмежений законами України шляхом закріплення за ним чітко визначеного та вичерпного переліку владних прав. Український народ повноважний взяти до свого провадження будь-яке питання у сфері управління суспільними та державними справами (крім тих, що зафіксовані у ст. 74 Конституції України) і прийняти відповідне рішення, яке є обов'язковим до виконання на території України.

У підрозділі 2.3 «Сутність конституційно-правового статусу Українського народу» викладення розпочинається з дослідження категорій «суть», «сутність», «суттєвий», а також пізнання тих правових категорій, які тісно взаємопов'язані із сутністю конституційно-правового статусу Українського народу. Сутністю конституційно-правового статусу Українського народу є визнання його повноцінним суб'єктом усіх (політичних, економічних, правових, духовних та ін.) суспільних відносин, що існують у соціальному житті, гарантування його системоутворюючого права бути носієм суверенітету, єдиним джерелом влади, здійснювати владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, визначати і змінювати конституційний лад в Україні, утворювати власне суспільство, державу, право, контролювати та змінювати їх.

Найбільш оптимальним визнається дослідження сутності конституційно-правового статусу Українського народу через аналіз його функцій. У зв'язку з цим, аналізуються існуючі, доктринальні погляди на функції правового, конституційно-правового статусу Українського народу, суспільства, держави та інших близьких за сутністю соціальних інститутів. На підставі вищевикладеного виділяються функції конституційно-правового статусу Українського народу. Наголошується, що не усякий напрям діяльності Українського народу можна визнати його функцією, а тільки найбільш важливий з них, той, що демонструє його сутність і соціальне призначення. І навіть за такого підходу не забезпечується абсолютна рівнозначність функцій за своєю вагомістю та значущістю для Українського народу. Саме тому розрізняються основні та неосновні функції Українського народу, акцентується увага на основних функціях.

Джерелом функцій конституційно-правового статусу Українського народу визнаються цілі, які він ставить перед собою. Найбільш важливими з них є:

забезпечення власного існування; еволюційний розвиток Українського народу. Саме для реалізації цих цілей логічно обґрунтовується виокремлення загальноцивілізаційної, суспільствоутворюючої, державоутворюючої, соціально-регулятивно-охоронної функцій, завдяки яким формуються та існують людська спільнота загалом, національні, у кожній окремій країні, суспільство, держава, місцеве самоврядування, соціальні регулятори і, у середовищі останніх, право. Зазначені функції детально характеризуються. Виокремлюються найбільш важливі кваліфікуючі ознаки функцій конституційно-правового статусу Українського народу та формулюється їх визначення.

Констатується, що можна виокремлювати й інші функції конституційно-правового статусу Українського народу. Відповідно до найбільш важливих видів повноважень, що закріплені в Конституції та нормативно-правових актах України, такими є: установча; організаційно-легітиміаційна; правотворча; судова; контрольно-наглядова; майнова. За суб'єктами реалізації: усього Українського народу; його структурних складових частин. За сферами реалізації: внутрішні (політична, економічна, соціальна, духовна, екологічна та інші); зовнішні (зовнішньополітична, зовнішньоекономічна, гуманітарна тощо).

Звертаючи увагу на обсяг конституційно-правового статусу Українського народу, наголошується, що конституційно-правовий статус Українського народу формується в соціальному житті суспільства, тобто оптимальними та раціональними межами втручання в соціальне життя суспільства він і обмежується. Отже, має бути юридично точно окреслена основоположна роль Українського народу в житті суспільства та держави. Публічній владі, передусім державній, варто зрозуміти, що об'єктивна неврегульованість або суб'єктивне небажання врегулювати конституційно-правовий статус Українського народу зумовлює його функціонування, досягнення ним своїх інтересів поза правовою системою, не орієнтуючись на право, або й інші соціальні регулятори. А це є підґрунтям для закликів та здійснення революцій, громадянських війн, рухів опору, сепаратизму, тероризму, непокори тощо. У зв'язку з цим, зазначаються ознаки обсягу конституційно-правового статусу Українського народу.

Розділ 3 «Правосуб'єктність та принципи як елементи конституційно-правового статусу Українського народу» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Правосуб'єктність Українського народу» дослідження правосуб'єктності Українського народу як елемента його конституційно-правового статусу розпочинається із з'ясування поняття «правосуб'єктність» загалом та розуміння правосуб'єктності інших суб'єктів правовідносин.

Правосуб'єктність Українського народу розглядається як сукупність правоздатності та дієздатності. Констатується, що правоздатність Українського народу – це абстрактна його здатність мати юридичні права та юридичні обов'язки. Правоздатність Українського народу є загальною, первинною, постійною та невід'ємною його якістю. А дієздатність – здатність Українського народу особисто здійснювати свої повноваження. Її сутність полягає в особистих діях, спрямованих на реалізацію повноважень. Визнається, що у правосуб'єктності Українського народу, особливо на рівні загального конституційно-правового статусу, не існує

чіткої межі між правоздатністю та дієздатністю. Формулюється розуміння правоздатності, дієздатності та правосуб'єктності Українського народу, виокремлюються ознаки останньої, стверджується наявність повноцінної правосуб'єктності Українського народу.

Доводиться, що правосуб'єктність Українського народу є об'єктивною політико-правовою категорією, а її основою – народний суверенітет. Вона має знаходити своє закріплення в нормах права, передусім конституційного та міжнародного, у вигляді функцій, принципів, прав, свобод, обов'язків, гарантій, у зв'язку з чим в усіх інших соціальних суб'єктів, насамперед у держави, мають виникати обов'язки. Завдяки цьому Український народ є правосуб'єктним учасником правових відносин, який безпосередньо або опосередковано бере участь у них.

Розглядаються внутрішня та зовнішня правосуб'єктність Українського народу, адже без її визнання на міжнародно-правовій арені не відбудеться визнання правосуб'єктності національного суспільства та держави, не буде реалізовано їх правовий статус. За формою реалізації правосуб'єктність Українського народу класифікується на безпосередню та представницьку. Наголошується, що правосуб'єктність Українського народу сягає усіх сфер соціального життя суспільства.

У підрозділі 3.2 «Принципи конституційно-правового статусу Українського народу» опрацювання принципів конституційно-правового статусу Українського народу розпочинається із з'ясування загального розуміння принципів, принципів конституційно-правового статусу Українського народу або принципів статусів, близьких до нього соціальних інституцій.

Засновуючись на цьому, стверджується, що сутність конституційно-правового статусу Українського народу, поряд із функціями, найповніше виявляється у його принципах як основоположних засадах щодо здійснення ним влади. Принципи опосередковують собою різноманітні властивості конституційно-правового статусу Українського народу, його генезу, ознаки, сутність, соціальне призначення, закономірності реалізації та подальший розвиток.

Формулюються авторське визначення та ознаки принципів конституційно-правового статусу Українського народу. Відповідно до них, змісту чинної Конституції та законодавства України, найбільш загальними та основоположними принципами вважаються: суверенності влади, закріплюється у ст. 33 Конституції Бельгії від 17 лютого 1994 р.; частині 2 ст. 1 Конституції Італійської Республіки від 22 грудня 1947 р.; частині 1 ст. 32 Конституції Великого герцогства Люксембург від 17 жовтня 1968 р. тощо; єдиновладдя, означає, що Український народ є єдиним суб'єктом утворення суспільства, держави, соціальних регуляторів, верховної влади в країні, інших найбільш значущих соціальних інститутів; повновладдя, означає, що уся повнота влади, яка здійснюється в Україні у трьох основних формах – державної, суспільної і влади місцевого самоврядування, походить від Українського народу, саме він є її джерелом, носієм та контролером; безпосереднього волевиявлення, зумовлює існування в Україні безпосередньої (прямої) форми реалізації влади народом; пріоритетності безпосередньої влади, свідченням його

значущості, з формального погляду, є те, що Розділ III «Вибори. Референдум» передує розділам, присвяченим конституційно-правовим статусам інститутів представницької демократії, а ідеї, положення, засади та принципи, викладені в ньому, становлять конституційний лад України; поєднання безпосередньої і представницької демократії, зумовлений тим, що будь-яка країна, у тому числі й Україна, не може постійно проводити референдуми, плебісцити, вибори, опитування, оскільки це кошовна й тривала в часі справа. Безпосередня демократія не спроможна вирішувати питання оперативного характеру, які вимагають швидкого та відповідального реагування; загальності у здійсненні влади, є основою нормативно-правових приписів, згідно з якими у здійсненні влади мають право брати участь усі громадяни України, які становлять Український народ; рівності у здійсненні влади, означає, що громадяни України усіх національностей, корінні народи, національні меншини, інші соціальні групи, які становлять Український народ, володіють однаковим, насамперед, конституційно-правовим статусом у сфері політики, економіки, соціального, духовного, правового та усякого іншого життя; реальності влади, передбачає, що вона має бути не тільки регламентована нормативно-правовими актами, а й існувати фактично, забезпечуватись та гарантуватись усіма існуючими соціальними суб'єктами, насамперед, національною державою; гарантованості влади, означає, що має бути утворена узгоджена система умов, засобів та способів, які забезпечують ефективну реалізацію та постійну охорону конституційно-правового статусу Українського народу; майнової забезпеченості, означає, що для повноцінного існування конституційно-правового статусу Українського народу має бути наявною, чітко визначеною та ефективно функціонуючою його персоніфікована власність, на якій ґрунтується цей статус.

Розділ 4 «Повноваження – системоутворюючий елемент конституційно-правового статусу Українського народу» складається з п'ятих підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Установчі повноваження Українського народу» звертається увага на етимологію слів «установчий», «установча влада». Стосовно останньої стверджується, що із самого свого початку теорія установчої влади була вченням: по-перше, за яким конституція визнавалась актом установчої влади, яка належить народові; по-друге, її виникнення було зумовлене теорією народного суверенітету та суспільного договору; по-третє, її основою було твердження, що державні органи не можуть вносити до конституції зміни; і, по-четверте, у ній наголошувалось, що зміни до конституції можуть бути внесеними лише за згодою усіх громадян, або їх більшістю, або установчими зборами, у спосіб, визначений самою конституцією.

Досліджується розуміння влади загалом і на підставі усього вищевикладеного пропонуються визначення та ознаки установчої влади Українського народу. Наголошується, що запропоноване визначення установчої влади Українського народу є значно ширшим за ознаками, змістом та сутністю, ніж більшість традиційних, які зводять установчу владу загалом та установчу владу Українського народу виключно тільки до прийняття, внесення змін і доповнень, відміни певних конституційних положень. З цих позицій установча влада поділяється на первинну та інституційну (вторинну).

Аналізуються повноваження, формулюються визначення й ознаки установчих повноважень Українського народу. До них належать права на: самовизначення, у процесі якого вирішується питання про створення власного суспільства, держави, права, інших найбільш важливих соціальних інституцій, приєднання до іншої держави, об'єднання з іншим народом, повноправне членство в міжнародних та регіональних союзах, конфедераціях та федераціях, що зумовлює необхідність поступитися частиною народного суверенітету і, у зв'язку з цим, має вирішуватися на всеукраїнському референдумі; здійснення протестів, повстань, рухів опору, рухів громадської непокори, народного віче, революцій, громадянських війн, національно-визвольних рухів, які не передбачені нормативно-правовими актами, інколи навіть заборонені ним, але впливають із первинності, суверенності та невідчужуваності установчої влади Українського народу, а звідси і його установчих повноважень. Вони ґрунтуються на природному праві народу самостійно вирішувати і реалізовувати належні йому повноваження усіма допустимими засобами, навіть, якщо це нічим не регламентовано. Конституції сучасних, демократичних держав усе частіше закріплюють це право народу, зокрема: абзац 4 ст. 20 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини від 23 травня 1949 р., частина 4 ст. 36 Конституції Держави Аргентина від 1 травня 1853 р., частина 3 ст. 7 Конституції Португальської Республіки від 2 квітня 1976 р. та ін.; прийняття, внесення змін та доповнень, відміну конституції, окремих конституційних положень, з приводу якого стверджується, що наступне прийняття або скасування Конституції України, згідно зі змістом ст. 5, 85, 94, 155 та 156 Основного Закону, має відбуватися виключно шляхом всеукраїнського референдуму, і такий висновок є наслідком системного тлумачення зазначених та інших норм Конституції України, а не наявності відповідної, чітко викладеної норми, що є недоліком чинного Основного Закону; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів, у зв'язку з яким констатується, що Верховній Раді та Президенту України варто зрозуміти, що тільки шляхом проведення всеукраїнських та місцевих референдумів можливо забезпечити: 1) участь усіх громадян або їх частини у вирішенні питань, що винесені на розгляд; 2) з'ясування думки громадян або їх частини з певного питання або акта; 3) розв'язання конфлікту між гілками державної влади, органами державної влади та місцевого самоврядування, органами публічної влади та громадянами або їх частиною у мирний спосіб представниками Українського народу; 4) з'ясування рівня довіри народу або його частини до певної політичної сили, лідера або програми дій; 5) можливість усіх громадян або їх частини прийняти рішення з урахуванням інтересів не якоїсь політичної сили чи соціального прошарку, а суспільства загалом; 6) відчуття всенародної, або його частини, відповідальності за прийняті рішення.

У підрозділі 4.2 «Організаційно-легітимаційні повноваження Українського народу» дослідження розпочинається із загального розуміння категорій «організація», «легітимність», «легітимація», «організаційно-легітимаційні повноваження Українського народу». Пропонується визначення організаційних та легітимаційних повноважень Українського народу і на підставі цього організаційно-легітимаційних повноважень Українського народу, виділяються ознаки останніх.

Організаційно-легітимаційними повноваженнями Українського народу вважаються його 1) права на: а) участь в управлінні державними справами, що передбачено частиною 1 ст. 38 Конституції України й означає вид та міру його можливої поведінки стосовно утворення, урегулювання, координації, контролю, реорганізації та ліквідації усього механізму держави; б) участь у загальнодержавних та місцевих виборах, передбачено ст. 69–71 Конституції України і є способом делегування влади представницьким органам та інститутам; в) проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, що передбачено ст. 39 Конституції України і вимагає його законодавчого врегулювання, беззаперечно, з імплементацією міжнародних норм та забезпечується цілою низкою обов'язків; г) свободу об'єднання в політичні партії та громадські об'єднання, що регламентовано ст. 36 Конституції України, конституціями закордонних країн, які проголошують політичні партії виразниками та реалізаторами народної волі; д) індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисті звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, регламентовано ст. 40 Конституції України, яке має бути доповненим, конституційно закріпленим правом Українського народу в особі його складової частини, на петицію, зокрема й електронну; е) страйк тієї частини Українського народу, що працює, для захисту своїх економічних та соціальних інтересів, регламентовано ст. 44 Конституції України, що вимагає його сучасного закріплення в матеріальному та процесуальному трудовому законодавстві; 2) обов'язки: а) збиратися мирно; б) збиратися без зброї; в) про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій завчасно сповіщати органи державної влади чи органи місцевого самоврядування.

У підрозділі 4.3 «Правотворчі повноваження Українського народу» дослідження розпочинається із сучасного розуміння понять «правоутворення», «правотворчість», інших дотичних до них понять. Ґрунтуючись на вищевикладеному, обґрунтовується, що не викликають сумнівів правоутворюючі повноваження Українського народу, адже існування права в ненормативному вигляді (правосвідомість, загальносоціальні принципи, правові теорії і концепції, конкретні правовідносини, моделі правової поведінки, що повторяються, ще до їх правового врегулювання) зароджується та існує саме в середовищі Українського народу. Стосовно безпосередньо правотворчих повноважень Українського народу визнається, що серед інших його суб'єктів завжди називається народ. Адже держава, у демократичних суспільствах, не може бути єдиним суб'єктом правотворчості, оскільки саме участь у цьому процесі народу, національних меншин, корінних народів, громадських об'єднань, трудових колективів, місцевого самоврядування забезпечує демократію, розвиток громадянського суспільства.

Ураховуючи вищевикладене, конструюються визначення та ознаки правотворчих повноважень Українського народу, до яких належать його право: а) приймати нормативно-правові акти різної юридичної сили на всеукраїнському та місцевому референдумах. Чинна Конституція України розглядає референдум як конституційне право громадян, що закріплене в частині 1 ст. 38, і, відповідно до ст. 69, як форму народного волевиявлення. Однак, зважаючи на те, що редакція

ст. 69 Конституції України є невдалою, оскільки треба було б передбачити, що це права Українського народу, а потім регламентувати форми реалізації цих прав, визнається доцільним змінити назву і текст Розділу III Конституції України та викласти його в редакції «Безпосередня демократія»; б) народної законодавчої ініціативи, яке було вперше проголошено у ст. 6 «Декларації прав людини і громадянина» від 26 серпня 1789 р., нині його регламентують частина 1 ст. 64 Конституції Киргизької Республіки від 5 травня 1993 р., абзац 4 ст. 29 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини від 23 травня 1949 р., частина 2 ст. 41 Конституції Австрійської Республіки Федерального Конституційного Закону від 10 листопада 1920 р., ст. 65 Конституції Латвійської Республіки від 15 лютого 1922 р. та ін.; в) народної референдної ініціативи, що передбачено частиною 2 ст. 72 Конституції України, частиною 1 ст. 74 Конституції Республіки Білорусь від 15 березня 1994 р., частиною 3 ст. 73 Конституції Республіки Македонії від 17 листопада 1991 р. та ін.; г) місцевої ініціативи, що регламентовано ст. 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР та означає право ініціювати розгляд у раді будь-якого питання, у тому числі і нормативно-правового акта; д) народного вето, що не регламентується вітчизняними нормативно-правовими актами, але передбачено ст. 72 Конституції Латвійської Республіки від 15 лютого 1922 р., частиною 1 ст. 75 Конституції Італійської Республіки від 22 грудня 1947 р. та ін., положення яких треба наслідувати при внесенні змін до Конституції України, адже запровадження цього інституту у вітчизняне конституційне законодавство та практику значно демократизує їх; е) народного обговорення проектів нормативно-правових актів, яке впливає з аналізу конституційних та інших галузевих правових норм. Наприклад, частина 4 ст. 15, частина 1 ст. 34 Конституції України, пункт 4 частини 1 ст. 114 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI, частина 3 ст. 5 та частина 2 ст. 7 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII; є) народного опитування стосовно нормативно-правових актів, яке було передбачено уже не чинним Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р. № 1286-XII, що врегульовував два види дорадчого опитування громадян України, а саме: дорадче опитування громадян України або (консультативний референдум); опитування громадської думки; ж) народної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів, що регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України «Питання проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів» від 30 січня 2013 р. № 61, пунктом 3 частини 1 ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII.

Наголошується, що не може не існувати зовсім правотворчих повноважень Українського народу, вони не можуть бути символічними або такими, які існують тільки для легалізації заздалегідь відпрацьованих і вигідних органам публічної влади нормативно-правових актів. В іншому випадку влада буде не розуміти, віддалятися та конфліктувати з Українським народом.

У підрозділі 4.4 «Судові та контрольно-наглядові повноваження Українського

народу» аналізується розуміння базових понять, на яких воно ґрунтується, а саме: «судова влада», «судові повноваження», «юстиція», «юрисдикція». На підставі цього, а також враховуючи викладене в попередніх підрозділах, визначаються судові повноваження Українського народу, виокремлюються їх ознаки. Доводиться, що найбільш наочним та конституційно врегульованим є судове повноваження Українського народу на участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Це повноваження досліджується через опрацювання Конституції України, Конституції Італійської Республіки від 22 грудня 1947 р., Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Констатується, що у зв'язку з ліквідацією інституту народних засідателів, відбулося скорочення судових повноважень Українського народу.

Дослідження контрольних-наглядових повноважень Українського народу відбувається шляхом опрацювання основоположних категорій цього понятійно-категоріального ряду, а саме: «контроль», «нагляд», «контрольно-наглядова влада», «контрольно-наглядові повноваження», «контрольно-наглядові права», «контрольно-наглядові обов'язки» тощо. Зазначається, що в цій роботі йтиметься за контрольні-наглядові повноваження Українського народу, тобто й одні й інші без їх ототожнення або розмежування.

Пропонуються визначення та ознаки контрольних-наглядових повноважень Українського народу, які детально характеризуються, а саме права на: а) заслуховування звітів, здійснення контролю та притягнення до відповідальності державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, що частково відтворено в частині 2 ст. 3, частині 1 ст. 79, частині 3 ст. 104 Конституції України, а в системі місцевого самоврядування передбачається ст. 75 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР та ст. 16 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р. № 93-IV; б) дострокове припинення повноважень державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, якого не передбачають статті Основного Закону України, але в дисертації логічно стверджується, що Український народ, який є суб'єктом утворення органів влади шляхом голосування на виборах, повинен мати повноваження шляхом аналогічної процедури припинити їх повноваження. У системі місцевого самоврядування це право передбачено ст. 75, частинами 2 та 3 ст. 78 щодо сільської, селищної, міської, районної в місті ради, частинами 3 та 4 ст. 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР стосовно повноважень сільського, селищного, міського голови; в) відкликання (право відзиву), якого не існує щодо посадових осіб держави, але в Україні діяв Закон України «Про відкликання народного депутата України» від 19 жовтня 1995 р. № 396/95-ВР, який втратив чинність на підставі Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус народного депутата України» від 22 березня 2001 р. № 2328-III. Наголошується, що дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови, депутата місцевої ради в разі відкликання з посади за народною ініціативою досить детально врегульовані в законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» від

21 травня 1997 р. № 280/97-ВР та «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р. № 93-IV; г) народну експертизу діяльності, що врегульовано постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» від 5 листопада 2008 р. № 976, «Про науково-громадську експертизу набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг для встановлення прожиткового мінімуму» від 24 вересня 1999 р. № 1767 та законами України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР, «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII; д) утворення комісій, громадських рад доброчесності, громадських рад та інших організацій, у зв'язку з яким аналізуються закони України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII, «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII, Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 р. № 996; е) формулювання доручень виборців, яке існує згідно зі ст. 17 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р. № 93-IV і сутність якого в тому, що виборці можуть давати своєму депутатові доручення на зборах під час його звітів чи зустрічей з питань, що зумовлені потребами відповідного виборчого округу чи територіальної громади загалом; є) громадські слухання, передбачено ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР; ж) висловлення довіри або недовіри до діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

У підрозділі 4.5 «Майнові повноваження Українського народу» дослідження розпочинається із сучасного розуміння понять «майно», «власність», «право власності», інших дотичних до них понять. Із цих визначень формулюється висновок, що власність – це, зокрема, належність засобів і продуктів виробництва народів, що визнається головним та визначальним для дисертаційного дослідження.

Звертається увага на ст. 13, 14, 41, пункт 36 частини 1 ст. 85, пункт 7 частини 1 ст. 92, пункт 5 частини 1 ст. 116, пункт 3 ст. 138, частину 1 ст. 142 Конституції України, Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV, інші нормативно-правові акти і на цій підставі пропонуються визначення та ознаки майнових повноважень Українського народу.

Ґрунтуючись на загальнотеоретичному розумінні майнових повноважень Українського народу, до конкретних прав та обов'язків, які становлять їх, віднесені: 1) право власності на: а) землю, у зв'язку з яким аналізується Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III, не чинні закони України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. № 697 – XII, «Про форми власності на землю» від 30 січня 1992 р. № 2073 – XII, чинні Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р. № 142-XII, Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-XII, інші нормативно-правові акти, на підставі чого робиться висновок, що, на той час,

зазначеними нормативно-правовими актами був передбачений реальний статус Українського народу як власника. Звертається увага на положення про те, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави; б) надра, оскільки Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. № 132/94-ВР затверджує, що надра є виключною власністю Українського народу і надаються тільки в користування; в) атмосферне повітря, проте, на жаль, Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 р. № 2707-ХІІ не передбачає норм, які б стосувалися права власності Українського народу на атмосферне повітря; г) водні ресурси, саме тому Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. № 213/95-ВР передбачає, що усі води (водні об'єкти) на території України є національним надбанням Українського народу, однією з природних основ його економічного розвитку і соціального добробуту; д) інші природні ресурси (лісовий фонд, рослинний і тваринний світ, природно-заповідний фонд, гірничодобувні корисні копалини). З приводу цього комплексного права зазначається, що Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-ХІІ, закони України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-ІІІ, «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. № 2456-ХІІ визнають їх об'єктами права власності Українського народу. Закон України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 р. № 591-ХІV, «Гірничий закон України» від 6 жовтня 1999 р. № 1127-ХІV не передбачають такого права; е) природні ресурси континентального шельфу. Конвенція про континентальний шельф від 29 квітня 1958 р. не містить приписів, які б регулювали та охороняли право власності народів, а тим більше Українського народу; є) природні ресурси виключної (морської) економічної зони. Про право власності Українського народу на природні ресурси виключної (морської) економічної зони не йдеться в Законі України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16 травня 1995 р. № 162/95-ВР; 2) обов'язки, згідно з якими: а) власність зобов'язує; б) власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству, передбачені частиною 3 ст. 13 Конституції України. Перший з них є найбільш загальним правилом поведінки, тобто обов'язком-принципом, зверненням до усіх власників та суб'єктів права власності. Інший – деталізується в частині 7 ст. 41 Конституції України й означає, що власність має відігравати стабілізуючу та прогресивну соціальну функцію, тобто вона повинна забезпечувати узгодження та розвиток суспільних, державних і приватних інтересів у процесі її реалізації.

Вищезазначені права та обов'язки свідчать, насамперед, про те, що Український народ є самостійним та повноцінним суб'єктом права власності на вищеперераховані об'єкти. Звертається також увага на той факт, що в частині 1 ст. 13 Конституції України передбачено, що не держава або територіальні громади здійснюють права власника, а лише органи державної влади та місцевого самоврядування, а отже, не відбувається заміни суб'єкта. Таке формулювання відмежовує за суб'єктною ознакою право власності Українського народу від права власності держави та територіальних громад.

Розділ 5 «Гарантії конституційно-правового статусу Українського народу» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 5.1 «Загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу» їх опрацювання розпочинається з етимологічного розуміння термінів «гарантія», «загальносоціальні гарантії», «гарантії прав людини». Стверджується, що загальносоціальні гарантії не орієнтовані на забезпечення конкретно визначеної сфери суспільного життя, але вони справляють позитивний вплив та сприяють реалізації правових явищ у будь-яких суспільних відносинах, у тому числі й елементів конституційно-правового статусу Українського народу. Гарантії є засобом, який забезпечує перехід від передбачених нормативно-правовими актами можливостей до реальної дійсності.

Формулюється визначення та характеризуються ознаки загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу. Аналізується розуміння політики, економіки та культурного життя, адже вони значною мірою зумовлюються рівнем їх розвитку. Звертається увага на їх надзвичайну важливість. Загальносоціальні гарантії класифікуються на політичні, економічні та культурні.

Адаптуючи зазначені визначення до предмета наукового дослідження, обґрунтовується визначення загальносоціальних політичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу, до яких належать: народний суверенітет; демократія; народовладдя; плюралізм; гуманізм, які детально характеризуються. Ґрунтуючись на існуючих розуміннях, пропонується визначення загальносоціальних економічних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу. Найбільш важливими визнаються: загальнонародна та приватна власність; змішана економічна система; свобода економічної діяльності, які детально характеризуються. Конструюється авторське розуміння загальносоціальних культурних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу. До них належать: розвиток національної культури та культури корінних народів і національних меншин; охорона культурної спадщини; розвиток і функціонування української мови, які детально характеризуються.

У підрозділі 5.2 «Спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу» дослідження розпочинається з домінуючого в юридичній науці та практиці розуміння термінів «гарантія», «гарантії правові» тощо. Наголошується, що спеціально-юридичні гарантії завжди тлумачаться, по-перше, як система умов, засобів та способів забезпечення або реалізації (використання, дотримання, виконання і застосування) норм права; по-друге, як система умов, засобів та способів їх відновлення в разі порушення; по-третє, вони, здебільшого, класифікуються на нормативно-правові та організаційно-правові.

Наводяться визначення та ознаки спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу. Спеціально-юридичні гарантії класифікуються на нормативно-правові та організаційно-правові. Пропонується визначення нормативно-правових гарантій конституційно-правового статусу Українського народу. До нормативно-правових належать: а) норми та принципи Конституції України, конституції інших держав (останні не тільки проголошують, а й гарантують ці статуси; гарантії можуть викладатися в різний спосіб, наприклад, приписами про демократію, форму правління, народний суверенітет тощо; вони інколи закріплюються у вигляді безпосередньо гарантій або

інших юридичних явищ, наприклад, обов'язків держави тощо); б) норми та принципи національного законодавства, (наприклад, постанови Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» від 20 березня 2014 р. № 1140-VII); норми та принципи міжнародних нормативно-правових актів (наприклад, Декларації Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів від 13 вересня 2007 р., Загальної декларації прав народів, від 4 липня 1976 р., яка містить окремий сьомий розділ, що називається «Гарантії і санкції»).

Наводиться визначення організаційно-правових гарантій конституційно-правового статусу Українського народу. До організаційно-правових вітчизняних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу належить функціонування Верховної Ради України та Президента України. Організаційно-правовими міжнародними гарантіями конституційно-правового статусу Українського народу визнаються Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Рада з Опіки, Міжнародний Суд та Секретаріат Організації Об'єднаних Націй. Саме діяльність зазначених органів має гарантувати статуси народів та націй. Зазначені гарантії детально опрацьовуються. Наголошується, що повчальною, з погляду спеціально-юридичного гарантування правового статусу народів, визнається Африканська хартія прав людини і народів від 26 червня 1981 р., яка в частині II «Гарантії» передбачає створення, структуру, повноваження, процедуру та нормативно-правову основу діяльності Африканської комісії по правам людини і народів для розвитку і захисту цих прав в Африці.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні теоретичних аспектів та практичної реалізації конституційно-правового статусу Українського народу і відпрацюванні на цій основі висновків, положень, пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення їх розуміння і фактичного втілення у правовій системі України, на додаток до тих, які зазначено в науковій новизні одержаних результатів, а саме:

1. У сучасній вітчизняній науці відсутні наукові дослідження, присвячені комплексному, монографічному осмисленню конституційно-правового статусу Українського народу. Відсутність зазначених наукових досліджень зумовила утворення теоретичного вакууму, який здебільшого заповнявся науковими розвідками двох конституційно визнаних форм народовладдя – виборів, референдумів.

2. Народ необхідно відрізнити від населення, яке складається з будь-яких соціальних груп та нації, адже остання є об'єднанням етнічних спільнот, а в розуміння поняття «народ» вкладається політичне, державно-правове навантаження. Соціальною основою держави є не нація, а народ, суб'єктом права на самовизначення, носієм найбільш важливих повноважень є народ. Відповідно до змісту ст. 11 Конституції України, Український народ складається з української нації, корінних народів та національних меншин України.

3. Регламентация правового статусу народу – це спосіб правового впливу та регулювання, що здійснюється з метою визначення його правового становища, тобто місця і ролі народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, шляхом закріплення елементів статусу. Ґрунтуючись на визначенні, пропонуються ознаки регламентації правового статусу народу.

4. Доречними є розроблення та прийняття нормативно-правового акта, який визначатиме юридичну силу послань Президента України до Українського народу, суспільні відносини, з приводу яких вони можуть прийматися, їх місце і роль у системі інших правових актів.

5. Сутність конституційно-правового статусу Українського народу пізнається через аналіз найбільш важливих напрямів його діяльності, тобто функцій. Джерелом функцій є цілі, які він ставить перед собою і найбільш значущими з яких є: забезпечення власного існування; еволюційний розвиток Українського народу. Для реалізації цих цілей і є логічно обґрунтованим виокремлення таких функцій: загальноцивілізаційної, сутність якої пояснюється тим, що ця функція є основою для міжнародної інтеграції та співпраці; Український народ змусив державу до євроінтеграції; суспільствоутворюючої, адже для будь-якого суспільства характерним є наявність інтегративних зв'язків, взаємодії та взаємозалежності і саме завдяки їм утворюється соціально-політична спільність – народ, а враховуючи предмет дослідження – Український народ; державоутворюючої, сутність якої полягає у невід'ємному та природньому праві Українського народу утворювати, змінювати, управляти, контролювати та ліквідувати інститути публічної влади для задоволення публічних інтересів тих соціальних груп, з яких він складається; соціально-регулятивно-охоронної і, насамперед, правоутворюючої, яка здійснюється завдяки цілеспрямованому або неконтрольованому створенню різноманітних соціальних норм.

6. Міжнародну правосуб'єктність мають народи, а в контексті дисертаційного дослідження – Український народ, адже саме він: 1) становить єдину спільноту громадян України усіх національностей; 2) є носієм народного суверенітету, що має найвищу політико-правову силу; 3) користується правом на самовизначення; 4) утворив власні суспільство, державу, право; 5) наділяється первинною, суверенною, необмеженою, установчою владою.

7. Правосуб'єктність Українського народу є тією правовою категорією, яка дозволяє розглядати та характеризувати його не лише як абстрактного суб'єкта права, а як суб'єкта конкретних правовідносин. Виокремлення загальної та конкретної правосуб'єктності Українського народу пояснюється необхідністю розрізняти і виокремлювати загальний та конкретний конституційно-правовий статус Українського народу.

8. Існують усі підстави стверджувати наявність повноцінної правосуб'єктності Українського народу, що зумовлює дієвість та ефективність його конституційно-правового статусу. Заперечення цього факту, яке здебільшого зводиться до твердження, що в народі відсутня єдина та відокремлена воля, є безпідставним, адже схожі особливості притаманні волі усіх колективних суб'єктів.

9. Правосуб'єктність Українського народу класифікується за: сферами життєдіяльності: внутрішня та зовнішня; формою реалізації: безпосередня та представницька; сферами соціального життя: політична, економічна, соціальна, культурна та ін.

10 Принципи конституційно-правового статусу Українського народу детермінують виникнення, функціонування та розвиток установчих, організаційно-легітиміаційних, правотворчих, судових та контрольно-наглядових, тобто владних його повноважень. Принцип майнової забезпеченості є підставою для існування майнових повноважень Українського народу.

11. Установчі повноваження Українського народу треба відрізнити від установчих повноважень парламенту, глави держави, інших органів державної влади та місцевого самоврядування, адже це лише ті, які реалізує сам Український народ або його частина, безпосередньо, у формі народного волевиявлення. До того ж установчі повноваження Верховної Ради України та Президента України більш правильно називати уповноважуваними, державотворчими або організаційними повноваженнями.

12. Організаційні повноваження Українського народу це ті, які пов'язані із створенням, реорганізацією та ліквідацією органів публічної влади (державної та самоврядної), політичних партій та громадських об'єднань, інших соціальних утворень, нормативно-правовим закріпленням їх статусу, структури, функцій, повноважень, взаємодії, моніторингом, спрямуванням, реформуванням їх діяльності, а в разі її невідповідності інтересам народу – їх переорганізацією або зміною. Легітиміаційні повноваження Українського народу – це ті, які пов'язані з визнанням значущості, законності, правомірності публічної влади, її визнанням як усередині країни, так і на міжнародній арені, її повноваженнями (правами та обов'язками) здійснювати владу щодо своїх громадян, видом та мірою, у якій ця влада та повноваження визнаються як такі, що правильно та справедливо реалізуються.

13. Майнові права та обов'язки свідчать, що Український народ є самостійним та повноцінним суб'єктом права власності. Він, незалежно від інших, повинен мати можливість безпосередньо здійснювати правомочності стосовно володіння, користування та розпорядження ними. Це підтверджується тим, що в частині 1 ст. 13 Конституції України передбачено, що не держава або територіальні громади здійснюють права власника, а лише органи державної влади та місцевого самоврядування, а отже, не відбувається заміни суб'єкта. Таке формулювання відмежовує за суб'єктною ознакою право власності Українського народу від права власності держави й територіальних громад.

14. Загальносоціальні гарантії є надзвичайно важливими, адже навіть найбільш досконалі спеціально-юридичні гарантії не здатні забезпечити конституційно-правовий статус Українського народу, якщо в суспільстві та державі відсутні політичні, економічні та культурні умови, засоби та способи для його реалізації. Водночас загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу можуть ефективно функціонувати, забезпечуючи його реалізацію тільки в діалектичній єдності зі спеціально-юридичними.

15. Загальносоціальні політичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового становища Українського народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, що функціонують у сфері політики. До них можна віднести: народний суверенітет; демократію; народовладдя; плюралізм; гуманізм.

16. Загальносоціальні економічні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового становища Українського народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, що функціонують у сфері економіки. До них можна віднести: загальнонародну та приватну власність; змішану економічну систему; свободу економічної діяльності.

17. Загальносоціальні культурні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового становища Українського народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, що функціонують у сфері культури. До них можна віднести: розвиток національної культури та культури корінних народів і національних меншин; охорону культурної спадщини; розвиток і функціонування української мови.

18. Нормативно-правові гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового становища Українського народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, що передбачається нормативно-правовими актами та існує у вигляді норм і принципів права.

19. Організаційно-правові гарантії конституційно-правового статусу Українського народу – це система умов, засобів та способів забезпечення правового становища Українського народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, що передбачається нормативно-правовими актами та існує у вигляді статусу й діяльності організаційно-структурованих інститутів.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Колодій О. А. Конституційно-правовий статус Українського народу: доктрина, регламентація, поняття та елементи: монографія. Київ: Ліра-К, 2020. 452 с.

Рецензії:

Скрипнюк О. В. Рецензія на монографію Колодія Олексія Анатолійовича «Конституційно-правовий статус Українського народу: доктрина, регламентація, поняття та елементи». *Прикарпатський юридичний вісник. Національний*

університет «Одеська юридична академія»: зб. наук. пр. 2020. Вип. 5 (34). С. 168–169.

Калиновський Б. В. Рецензія на монографію Колодія Олексія Анатолійовича «Конституційно-правовий статус Українського народу: доктрина, регламентація, поняття та елементи». *Право і суспільство*: наук. журн. 2020. Ч. 2. № 6-2. С. 214–215.

Статті в наукових фахових виданнях України:

2. Колодій О. А. Поняття народу та його співвідношення з населенням та нацією. *Правове регулювання економіки*: зб. наук. пр. / відп. ред. А. М. Колодій. 2017. № 16. С. 43–53.

3. Колодій О. А. Установчі повноваження Українського народу. *Публічне право*: наук.-практ. юрид. журн. 2018. № 1 (29). С. 230–237.

4. Колодій О. А. Регламентація правового статусу народів. *Публічне право*: наук.-практ. юрид. журн. 2018. № 4 (32). С. 183–189.

5. Kolodiy A. A. Property Rights of the Ukrainian People/ *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine* / editorial board: O/ Petryshyn et al. Kharkiv: Pravo, 2018. Vol. 25. № 4. P. 44–56.

6. Альонкін О., Колодій О. Конституційно-правовий статус Українського народу: системно-структурний аналіз. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*: наук. журн. 2019. № 1 (102). С. 5–12.

7. Колодій О. А. Загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу: поняття та ознаки/ *Правове регулювання економіки*: зб. наук. пр. / відп. ред. А. М. Колодій. 2019. № 18. С. 34–43.

8. Колодій О. А. Організаційно-легітиміційні права та обов'язки Українського народу. *Scientific Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2020. № 2 (12). С. 12–17.

9. Колодій О. А. Правосуб'єктність Українського народу. *Прикарпатський юридичний вісник*: зб. наук. пр. 2020. Вип. 2 (31). С. 14–18.

10. Колодій О. А. Загальносоціальні політичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 33–37.

11. Колодій О. А. Конституційно-правовий статус Українського народу: елементний склад. *Науковий вісник публічного та приватного права*: зб. наук. пр. 2020. Т. 1. Вип. 5. С. 39–43.

12. Колодій О. Принципи конституційно-правового статусу Українського народу: поняття та ознаки. *Підприємництво, господарство і право*: наук.-практ. господарсько-правовий журн. 2020. № 7. С. 216–220.

13. Колодій О. А. Класифікація принципів конституційно-правового статусу Українського народу. *Юридичний бюлетень*: наук. журн. 2020. Вип. 12. С. 24–31.

14. Колодій О. А. Спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу: поняття, ознаки та класифікація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*: зб. наук. пр. Серія: Юриспруденція.

2020. Вип. 46. С. 15–18.

15. Колодій О. А. Загальносоціальні економічні та культурні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. 2020. Вип. 86. С. 107–113.

16. Колодій О. А. Функції конституційно-правового статусу Українського народу: поняття, ознаки та класифікація. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2021. Т. 32 (71). № 1. С. 17–22.

17. Колодій О. Сутність конституційно-правового статусу Українського народу. *Юридичний вісник*: наук.-практ. журн. 2021. № 1. С. 36–41.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

18. Колодій А. А. Научные исследования конституционно-правового статуса украинского народа: состояние и перспективы. *Вестник Карагандинского университета*. Серія: Право. 2018. № 1 (89). Р. 24–29.

19. Alexey Kolodiy Lawmaker's powers of the Ukrainian people. *Visegrad Journal on human rights*. 2018. Vol. 1. № 2. Р. 75–80.

20. Kolodii Oleksii Control and supervisory powers of Ukrainian people. *Recht der Osteuropaaischen Staaten*. 2018. № 4. Munchen Germany. Р. 112–117.

21. Anatoliy Kolodiy, Iryna Pyvovar, Sergij Khaliuk, Olexiy Kolodiy. Constitutional Right of Ownership on Land: Some Aspects of Improving of the Public-Legal Mechanism for Implementation This Right in Ukraine. *Journal of Law and Political Sciences*. Issue 2. Denmark. 2020. Vol. 23. Р. 71–104.

22. Olexiy Kolodiy. The Newest Approach To The System Of General Social Guarantees Of The Constitutional And Legal Status Of The Ukrainian People. *Journal of Law and Political Sciences*. Issue 2/C. Denmark. 2020. Vol. 23. Р. 52–83.

23. Olexiy Kolodiy. The Newest Approach To The System Of Genaratees Of The Constitutional And Leagle Status Of The Ukrainian Pepole. *Journal of Law and Political Sciences*. Issue 4. Denmark. 2020. Vol. 25. Р. 125–152.

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Колодій О. А. Методологія дослідження конституційно-правового статусу Українського народу. *Сучасна універсальна правова освіта і наука*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 лют. 2018 р.). Тернопіль: Вектор, 2018. Т. 1. С. 69–71.

25. Колодій О. А. Право народної законодавчої ініціативи в Україні та світі. *Глобальні імперативи розвитку бізнесу та права*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 листоп. 2018 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. Укр. та англ. мовами. С. 313–316.

26. Колодій О. А. Поняття та ознаки судових повноважень Українського народу. *Актуальні теоретичні та практичні проблеми наближення законодавства України до права Європейського Союзу*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 берез. 2019 р.) / ред. кол.: Кузьменко О. В. та ін. Київ: Видав. центр «Кафедра», 2019. С. 40–42.

27. Kolodiy O. Принципи конституційно-правового статусу Українського народу. *Principles of the Constitutional and legal status of the Ukrainian people. Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 22 трав. 2019 р.)*. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 216–218.

28. Колодій О. А. Поняття та ознаки правосуб'єктності Українського народу. *Наближення законодавства України до права Європейського Союзу в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2019 р.)* / ред. кол.: Кузьменко О. В., Чорна В. Г. Київ: Видав. центр «Кафедра», 2019. С. 51–54.

29. Колодій О. А. Класифікація загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 лют. 2020 р.)*. Тернопіль: Вектор, 2020. Т. 1. С. 233–234.

30. Колодій О. А. Інститут присяжних як судове повноваження Українського народу. *Судова влада в системі стримувань та противаг демократичного суспільства: компаративна теорія і практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 15 січ. 2021 р.)* / ред. кол.: Шульженко Ф. П. та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 35–37.

Які додатково відображають наукові результати дисертації:

31. Петришин О. В., Колодій О. А. Модельні правові акти: теорія та практика реалізації: монографія. Київ: Алерта, 2016. 204 с.

32. Колодій А. М., Колодій О. А. Ціннісно-правові засади інтеграційного процесу України. *Правове регулювання економіки: зб. наук. пр. / відп. ред. А. М. Колодій. 2018. № 17. С. 7–17.*

АНОТАЦІЯ

Колодій О.А. Конституційно-правовий статус Українського народу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» (081 – Право). – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячено конституційно-правовому статусу Українського народу. Розглянуто та проаналізовано стан наукових досліджень, регламентацію правового статусу народів, методологію власного дослідження, поняття та елементи, сутність, правосуб'єктність, принципи, установчі, організаційно-легітимаційні, правотворчі, судові, контрольні-наглядові, майнові повноваження, загальносоціальні та спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу. Обґрунтовано та запропоновано положення, узагальнення, класифікації, визначення, висновки, пропозиції і рекомендації, спрямовані на його удосконалення.

Ключові слова: Український народ, конституційно-правовий статус Українського народу, правосуб'єктність Українського народу, принципи конституційно-правового статусу Українського народу, повноваження Українського народу, загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу, спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу.

АННОТАЦІЯ

Колодий А.А. Конституционно-правовой статус Украинского народа. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» (081 – Право). – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2021.

Осмыслено состояние научных исследований правового статуса народов. Осуществлен сравнительный анализ понимания народа с существующими понятиями «население» и «нация». Сформулированы собственное определение и признаки Украинского народа. Обоснованы понятие и признаки регламентации правового статуса народа. Предложено к структуре конституционно-правового статуса Украинского народа относить правосубъектность, принципы, полномочия (права и обязанности), гарантии. Указаны основания для различия и выделения общего и конкретного, правового, конституционного и конституционно-правового, конституционно-правового и фактического статуса Украинского народа. Предложены их признаки. Раскрыта сущность конституционно-правового статуса Украинского народа через анализ его функций. Функции классифицированы по различным основаниям.

Доказано, что именно правосубъектность Украинского народа является той правовой категорией, которая позволяет рассматривать и характеризовать его как субъекта конкретных правоотношений. Выделены общая и конкретная правосубъектность Украинского народа. Определены их понятия. Доказано, что правосубъектность Украинского народа целесообразно рассматривать как совокупность правоспособности и дееспособности. Констатировано, что сущность конституционно-правового статуса Украинского народа наиболее полно определяется в принципах. Предложены их понятия и признаки. Осуществлен анализ принципов: суверенности власти; единовластия; полновластия; непосредственного волеизъявления; приоритетности непосредственной власти; сочетания непосредственной и представительной демократии; всеобщности в осуществлении власти; равенства в осуществлении власти; реальности власти; гарантированности власти; имущественной обеспеченности.

Приведены определение и признаки учредительных полномочий Украинского народа, а именно право на: самоопределение; осуществление протестов, восстаний, движений сопротивления, движений гражданского неповиновения, народного вече, революций, гражданских войн, национально-освободительных движений; принятия,

внесения изменений и дополнений, отмены конституции, отдельных конституционных положений; проведение всеукраинских и местных референдумов. Обоснованы определение и признаки организационно-легитимационных полномочий Украинского народа, а именно право на: участие в управлении государственными делами; участие в общегосударственных и местных выборах; проведение собраний, митингов, шествий и демонстраций; свободу объединения в политические партии и общественные объединения; индивидуальные или коллективные письменные обращения; забастовку. Предложены определение и признаки правотворческих полномочий Украинского народа, а именно право: принимать нормативно-правовые акты на всеукраинском и местном референдумах; народной законодательной инициативы; народной референдной инициативы; местной инициативы; народного вето; народного обсуждения проектов нормативно-правовых актов; народного опроса; народной экспертизы нормативно-правовых актов и их проектов. Сформулированы понятие и признаки судебных полномочий Украинского народа. Ими признано право на участие в осуществлении правосудия через присяжных. Исследованы дефиниция и признаки контрольно-надзорных полномочий Украинского народа, к которым относится право на: заслушивание отчетов, осуществление контроля и привлечения к ответственности государственных органов, органов местного самоуправления, их должностных лиц; досрочное прекращение полномочий государственных органов, органов местного самоуправления, их должностных лиц; отзыв (право отзыва) народную экспертизу деятельности; образование комиссий, общественных советов добросовестности, общественных советов и других организаций; формирование поручений избирателей; общественные слушания; выражение доверия или недоверия к деятельности государственных органов, органов местного самоуправления, их должностных лиц. Представлены понимание и признаки имущественных полномочий Украинского народа, которыми являются его: 1) право собственности на: землю; недра; атмосферный воздух; водные ресурсы; другие природные ресурсы (лесной фонд, растительный и животный мир, природно-заповедный фонд, горнодобывающие полезные ископаемые), находящиеся в пределах территории Украины; природные ресурсы континентального шельфа; природные ресурсы исключительной (морской) экономической зоны; 2) обязанность, согласно которой: собственность обязывает; собственность не должна использоваться во вред человеку и обществу.

Сформулированы определение, признаки общесоциальных и специально-юридических гарантий конституционно-правового статуса Украинского народа, осуществлена их классификация.

Ключевые слова: Украинский народ, конституционно-правовой статус Украинского народа, правосубъектность Украинского народа, принципы конституционно-правового статуса Украинского народа, полномочия Украинского народа, общесоциальные гарантии конституционно-правового статуса Украинского народа, специально-юридические гарантии конституционно-правового статуса Украинского народа.

SUMMARY

Kolodiy O.A. Constitutional and legal status of Ukrainians. – *Manuscript copyright.*

The thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of the Doctor of Law in the specialty 12.00.02 «Constitutional Law; municipal law» (081 – law). – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The thesis research is devoted to the constitutional and legal status of Ukrainians. The state of scientific research, the regulation of the legal status of peoples, the methodology of the very research, the concept and elements, essence, legal capacity and competence, principles, constituent, organizational and legitimizing, lawmaking, judicial, control and supervisory, property powers, general social and special legal guarantees, the legal status of Ukrainians are considered and analyzed. The provisions, generalizations, classifications, definitions, conclusions, proposals and recommendations aimed for its improving are substantiated and suggested.

The Key Words: Ukrainians, constitutional and legal status of the Ukrainians, legal capacity and competence of Ukrainians, principles of the constitutional and legal status of Ukrainians, powers of Ukrainians, general social guarantees of the constitutional and legal status of Ukrainians, special legal guarantees of the constitutional and legal status of Ukrainians.